

Govor vasi Jelšane (SLA T156) na skrajnem jugu notranjskega narečja

Tjaša Jakop

Cobiss: 1.01

V prispevku je predstavljen krajevni govor Jelšan. Spada v notranjsko narečje primorske narečne skupine, ki je po izvoru dolensko narečje, prekrito z mlajšimi primorskimi pojavi. Podrobneje je predstavljeno glasoslovje govora, njegove oblikoslovne posebnosti, pa tudi nekaj besedja, značilnega za to obmejno področje.

Ključne besede: slovenska narečja, primorska narečna skupina, notranjsko narečje, glasoslovje, oblikoslovje, leksika

The Local Dialect of Jelšane (SLA T156) in the Southernmost Area of the Inner Carniolan Dialect

This article presents the local dialect of the village of Jelšane. It is part of the Inner Carniolan dialect in the Littoral dialect group, which is originally a Lower Carniolan dialect overlaid with more recent Littoral features. The dialect's phonetics and special morphological features are presented in greater detail and some examples of the lexicon typical of this border area are also given.

Keywords: Slovenian dialects, Littoral dialect group, Inner Carniolan dialect, dialect phonetics, morphology and lexicon

0 Krajevni govor Jelšan

Jelšane so notranjska vas v občini Ilirska Bistrica, ob regionalni cesti Ilirska Bistrica–Rupa, na meji s Hrvaško. Krajevno ime Jelšane, ki je množinsko ime za prebivalce kraja **Jelša* ali **Jelše*, je izpeljano iz nekdanjega krajevnega imena **Jelša* ali **Jelše*, to pa iz občnega imena *jélša* 'drevo *Alnus glutinosa incana*'; prvotno pomeni torej 'prebivalce kraja Jelša ali Jelše' (Snoj 2009: 176). Narečno poimenovanje za kraj je ^o*ju'ša:ne*, prebivalci so ^o*ju'ši:əuci*, pridevnik pa *ju'ši:əusku*.

Krajevni govor Jelšan spada v notranjsko narečje, ki ga uvrščamo v primorsko narečno skupino. Notranjsko narečje je po izvoru dolensko narečje, ki je prekrito z mlajšimi primorskimi pojavi, tako da spada danes po slušnem vtisu in novejših razvojih k primorski narečni skupini (Logar 1993: 124–125). Govori se v srednji in zgornji Vipavski dolini (od Ajdovščine, Postojne do Ilirske Bistrice, Divače pa vse do Opčin in Trsta).

Govor Jelšan je najjužnejši notranjski govor in meji na čakavsko čiško narečje. Narečno gradivo za Jelšane je bilo zbrano za Slovenski lingvistični atlas (SLA)

v letih 2011–2013.¹ V mreži 413 točk oz. krajevnih govorov za SLA imajo Jelšane številko 156 (T156).²

V prispevku so predstavljene vse ravnine govora: podrobneje bodo podane glasoslovne in oblikoslovne značilnosti govora, na koncu pa je navedenih še nekaj leksikalnih posebnosti.

1 Glasoslovje

Govor pozna samo jakostno naglaševanje; tonemska nasprotja so odpravljena. Tudi količnostna nasprotja so zaradi podaljšanja kratkih naglašanih samoglasnikov v zadnjem ali edinem zlogu odpravljena in nadomeščena s kakovostnimi: naglašeni samoglasniki so lahko samo dolgi; kratki so le nenaglašeni.

1.1 Dolgi naglašeni samoglasniki

Samoglasniški sistem dolgih naglašanih samoglasnikov je enoglasniško-dvoglasniški, sestavlja ga 5 dvoglasnikov in 6 enoglasnikov: *i*, *i:ə*, *e:i*, *e:*, *je:/jā*, *ə*, *a*, *uo:/ua*, *o*, *u:ə*, *u*: + *ər*.

1.1.1 Izvor dolgih naglašanih samoglasnikov

i: ← **ī* in **ī*- (*k'ri:š*, *li:ce*, *me'zi:nəc* /*me'zi:nček*, *si:n*, *st'ri:c*, *st'ri:na*; *xi:ša*, *ku'ri:tu*, *ug'ni:šće*, *pər'gi:šće* 'mera za žito', *stra'ni:šće*, *ši:lu*, *ži:la*, *ž'li:ca*; *si:va*)

← včasih *ī* po mlajšem naglasnem umiku naglasa (*'i:ma*, *je 'ži:viu*)

← v prevzetih besedah (*bu'ti:ga* 'trgovina', *fa'mi:lija*, *ku'ši:n* 'blazina', *ošta'ri:ja* 'gostilna')

u: ← **ū* in **u*- (*k'lu:č*, *'ku:ga*, *me'xu:r*, *p'lu:ća*, *'u:sta*, *'u:stnica*, *u'nu:k*, *g'lu:x*, *'su:x*, *ta d'ru:gi*; *'ju:tru*, *k'lu:ka*, *k'ru:xa* (Red); *'ču:dən*)

← **ū* v zadnjem/edinem besednem zlogu (*k'ru:x*)

← **ō* (*g'nu:j* 'gnoj', *ku'ku:ša* 'kokoš', *'ku:st* 'kost', *'lu:pa* 'lopa', *'mu:st*, *ne'bu:*, *'nu:č*, *'nu:s*, *'nu:žič* 'nož', *se'nu:*, *'šu:la* 'šola', *s'tu:* 'sto', *'vu:s*; *'mu:j*, *le'pu:*, *'nu:tər*, *s'ku:zi*, *p'ru:ti*, *'tu:*; *je b'lu:*)

← *ə* ← **ī* in **ī*- (*'pu:š* 'polž', *'su:za*, *'(v)u:k*; *'du:go -a*, *'pu:na*)

← včasih *u* po mlajšem naglasnem umiku naglasa (lahko tudi po naglasni analogiji) (*'su:šit*, *je 'u:ču*, *so 'ku:pilit*)

← v prevzetih besedah (*'mu:ləc* 'fant' in *'mu:la* 'dekle', *'pu:ná* 'pest', *'šu:štar* 'čevljar')

¹ Zbiranje gradiva je potekalo z metodo snemanja prosto govorjenih besedilih in z metodo terenske ankete (po vprašalnici za SLA). Glavna informatorja sta bila domačina Miran Udovič (roj. 1942 v Jelšanah) in Katja Bubnič (roj. 1986 v Postojni).

² V letih 1952–1958 je Tine Logar zapisal in popisal sosednje govore krajev Podgrad (T153), Trnovo pri Ilirski Bistrici (T155) in Podgraje (T157), leta 1959 pa Jakob Rigler govora krajev Hrušica (T152) in Sabonje (T154) (Benedik 1999: 121).

- a:** ← **ā* in **a-* (*b'ra:da*, *gospo'da:r*, *'ja:buka* (Imn, Idv), *'la:s*, *v'ra:t*, *v'ra:ta*; *b'ra:ta* (Red), *k'ra:va*, *'ma:ma*; *s'ta:ra*, *zd'ra:va*)
 ← **-ā* v zadnjem/edinem besednem zlogu (*b'ra:t*)
 ← **ǣ* in **ǣ-* (*'da:n*, *'la:n*, *'ma:x*, *'va:s*; *bu'la:n*; *'ma:ša*, *'ta:šča*)
 ← včasih **a** po umiku naglasa (*'za:čnen* 'začnem', *za'ma:šen*, *'za:vas* 'za vas')
 ← v prevzetih besedah (*ca'va:te* 'copati', *'ča:ča* 'oče', *f'ra:jar* 'njen fant' in *f'ra:jarica* 'njegovu dekle', *štra'ma:c* ali *štər'ma:c* 'blazina, na kateri se leži', *'va:jkušnica* 'prevleka za blazino', *zer'ma:n* 'bratranec' in *zer'ma:na* 'sestrična', *ž'la:xta*; *je pa'sa:lo* 'je šlo mimo, skozi, čez')
- i:ǝ** ← **ē* in **ē-* (*'li:ət* 'led', *'pi:ǝc*, *sər'ci:ǝ*; *u'ši:ǝsu* 'uho', *'ži:ǝnska*)
 ← **ǣ* in **ǣ-* (*'i:mi:ǝ*, *'pi:ət* 'pet', *'ri:ǝp*; *g'ri:ǝm*, *t'ri:ǝsem*, *'vi:ǝžem*; *'di:ǝtela*, *s'ri:ǝča*, *nes'ri:ǝča*, *smo se s'ri:ǝčali*)
 ← v prevzetih besedah (*fər'mi:ǝnta* 'koruza')
- ije:/iä:** ← umično naglašeni in novoakutirani **ē-* (*'čjā:lu*, *'rjā:bra* (Imn); *'sje:stra*, *'tje:ta*, *'zjā:na*; *je 'nje:sla*, *'tje:be*)
 ← **ǣ* (*'pjā:ta*, *ub de'vjā:tix*; *'mje:xku*, *'tje:ški*; *'žje:t* 'žeti')
 ← **ǣ-* v zadnjem/edinem besednem zlogu (*'zjā:t*)
 ← včasih iz **a* (*'dje:leč*)
 ← v prevzetih besedah (*lu'tje:rna*)
- e:i** ← **ē* (*b're:iskva*, *č're:ivju*, *k'le:išče*; *d've:i*, *'le:i:p*, *s'le:i:p*; *'le:i:pu*; *'ne:i:ma* (3ed))
 ← **ǣ-* (*'ce:i:sta*, *'de:i:kla*, *ku'le:i:nu*, *p'le:i:ve*, *s't're:i:xa*, *'te:i:me*, *t're:i:bux*; *ž'e'le:i:zna*; *na s're:i:di*; *'de:i:lale*)
- e:** ← včasih **-i* v zadnjem/edinem besednem zlogu (*'ne:č* 'nič', *'re:t* 'rit')
 ← včasih *ǣ* po poznem umiku naglasa s končnega kratkega zloga (*'je:zik*)
 ← **e**, ki je prišel pod naglas po mlajšem naglasnem umiku (*'se:nce*)
 ← **e** v premičnem naglasnem tipu sam. m. sp. (*'pje'te:xi* 'petelini')
 ← **ǣ*, **ǣ-* v položaju pred prvotnim ali drugotnim *j* (*'be:jšte* (vel.), *'se:jčen* (led), *'ve:jat* – *se je 've:jalu*)
 ← v prevzetih besedah (*'fe:bra* 'vročina', *'ke:tina* 'veriga', *kant're:ga* 'stol')
- u:ǝ** ← **ǣ* in **ǣ-* (*k'ru:ǝx* 'krog', *'mu:ǝš*, *'pu:ǝt*, *'ru:ǝka* (nov.), *t'ru:ǝbǝc* (slabšalno 'usta'), *'zu:ǝp*; *'gu:ǝba*, *'tu:ǝča*, *'nu:ǝtri*)
 ← **ǣ-* (*'ku:ǝža*, *'nu:ǝga* (nov.), *'nu:ǝsi*)
 ← včasih **ǣ-* (*'pu:ǝpǝr*)
 ← v prevzetih besedah (*kan'tu:ǝn* 'vogal')
- uo:/ua:** ← umično naglašeni in novoakutirani **ǣ-* (*'č'lua:vik*, *'gua:ra*, *'kua:za*, *'huo:-ga*, *'nuu:ǝt* 'noht', *'ua:rǝx*, *'ua:sa*, *'uo:da'ua:da*)
 ← **o** po mlajšem umiku naglasa (*'ua:ku* 'oko', *'ua:trǝk* 'otrok'; *'kuo:sit*, *'luo:vit*, *'uo:pren* 'odprem')

- ← **ō* (*s'nyo:p*, *uo:na*, *'duo:li*, *'p̥uo:li* (nov.) ali *'p̥uo:t̥le* (star.))
 ← **ǫ* (*'r̥uo:ka*)
 ← v prevzetih besedah (*bu'tuo:n* 'gumb')
- o:** ← *o* iz knjižnega jezika ali v prevzetih besedah (*fa'čo:u* 'ruta', *ka'po:t* 'plašč', *'no:no*, *'no:na*, *'o:špice*, *'o:čim*; *b'jo:ndast*, *'čo:raʉ* (slabšalno 'slep'), *ner'vo:zən*, *'ro:šast*),
 ← včasih *a* v položaju pred *-u* (*zd'ro:u*)
- ə:** ← **ǣ* v zadnjem/edinem besednem zlogu (*'dǣ:š*, *'pǣ:s*)
 ← *ə* po mlajšem umiku naglasa s končnega zloga (*'kǣ:de* 'kdaj', *'lǣ:xku* 'lahko'; *'pǣ:rdit* 'prdeti', *s'mǣ:rdit* 'smrdeti')
 ← včasih naglašeni *ə* ali *a* v nezadnjem zlogu (*'kǣ:meñe*, *'kǣ:mǣr* 'kamor', *'kǣ:sno* 'pozno, pozneje', *s'tǣ:za*, *'nǣ:šli*)
 ← včasih kratki naglašeni *a* v zadnjem/edinem besednem zlogu (*'bǣ:t* 'kladivo')
 ← različni reducirani samoglasniki, ki so prišli pod naglas po umiku naglasa s končnega kratkega zloga (*'pǣ:ršu* 'prišel', *od d'rǣ:gdi* 'tujec (od drugod)')
- ə:r** ← **r̥* in **ǣ̆*- (*'bǣ:rke*, *'gǣ:rlu*, *o'bǣ:rvi*, *'pǣ:rsi*, *'pǣ:rst*, *s'mǣ:rt*; *'čǣ:rni* (Imn), *'gǣ:rbast*; *je u'mǣ:ru*, *se je 'vǣ:rniʉ*)

1.2 Kratki nenaglašeni samoglasniki

Samoglasniški sistem kratkih nenaglašanih samoglasnikov sestavlja 6 samoglasnikov: *i*, *ə*, *e*, *a*, *o* in *u*. Nenaglašeni *o* prehaja v *u* v položaju pred naglasom (*ku'ku:ša* 'kokoš', *ku'le:ʉnu*, *ku'pi:tu*, *pu'tu:ki* (Ied), *gnu'ja*: (Red); *bu'la:n*; *u'ku:li*), najpogosteje pa v izglasju (*'čjǣ:lu*, *'čre:ʉvu*, *'gǣ:rlu*, *'ma:slu*, *'rjǣ:bru*, *u'ši:əsʉ*, *'ži:tu*; *'be:ʉlu*, *'gǣ:rdu*, *'ja:ku* 'zelo', *'ma:lu*, *'kǣ:snu* 'pozno', *pre'dǣ:rtu*; *se je 'je:ʉlu*, *m'la:tilu*, *su'ši:lu*, *pre'na:šalu*, *'vǣ:rglu*, *je sfǣ'le:ʉlu*). V govoru ni opaziti moderne vokalne redukcije ali pa je zelo šibka (npr. *'ba:čvica* 'majhen sod', *b'ri:tvica*, *'u:stnica*; *bi'li*; *'ku:pili*, *je po'za:bila*, *zas'lu:žili* itd.).

1.3 Soglasniki

Palatalni *r̥* je pred samoglasnikom razpadel na *r* + *j* (*'mu:rje*, *o'š'ta:rjovi*, *u'tǣ:rjenu*). Govor pozna mehke soglasnike *ń*, *ĺ* in *ć*: *'cu:ńa*, *lo'ba:ńa*, *'ka:meńa* (Red), *'ńi:va*, *s'kǣ:dńa* (Red), *s'vi:ńa*, *u'nu:kińa*, *se 'za:ńe*; *'di:ǣtǣla*, *'ka:šǣĺ*, *p'ľu:ća*, *pǣ'rja:tľi* (Imn), *š'ku:ĺa* 'luknja, jama', *'ta:ĺar* 'krožnik', *'ža:kľe* (Tmn); *g'ľu:x*; *se pǣrpe'ĺa*; *x'ći*, *'mǣ:rlić*, *'nu:ć* 'noč', *'pi:će*, *s'ri:ćeća*, *'su:xići* 'jabolčni krljji'. Prehoda *g* > *ɣ* govor ne pozna (npr. *'gʉa:ra*, *'du:go*), le v izglasju *-g* > *-x* (*k'rʉw:ǣx* 'krog', *'ru:ǣx* 'rog'; *'du:x* 'dolg'); tudi *-m* > *-n* (*'ne:ʉman*, *pel'ja:n se*, *se'di:n*, *'vi:din*, *ne z'na:n* 'ne vem'; *'vʉo:lan pa k'ra:van*, *ži'va:lin* (Dmn); *na 'su:xin*, *na 'va:rnnin*, *'ta:n*); soglasniška skupina *st* > *št* (*na št'rʉo:ki* 'na koruznem storžu', *ošt'ri:na*); soglasniška skupina *sk* > *šk* (*šk'ri:ńa*); soglasniška skupina *šč* je ohranjena (*ug'ńi:šće*, *stra'ni:šće*, *topo'ri:šće*, *k'le:ʉšće*). Prvotni soglasniški skupini *tl*, *dl* sta se v opisnem deležniku asimilirali v

l (npr. *je* 'pa:la, p'rje:la, (s)p'lje:la '(s)pletla', *se je* 'je:ilu); Pred vzglasnim *o-* se v govoru pojavi protetični *v-* (npr. 'vo:uca 'ovca', 'vo:gna 'ogenj' (Red)). Prvotni *j* je ohranjen pred vzglasnim *i-* ('je:gla 'igla', 'jeg'li:ca 'iglica'). Govor pozna prilikovanje soglasnikov po zvonečnosti (npr. *pot'ku:va*, 'ši:zdeset), ne pozna preglasa za palatalnimi soglasniki (npr. 'oš'ta:rjovi).

1.4 Naglas

Naglas ni vezan na določeno mesto v besedi. Naglašeni samoglasniki so samo dolgi, nenaglašeni samoglasniki samo kratki. Govor ne pozna tonemskega naglaševanja; naglas je jakosten, kolikostna nasprotja so odpravljena. Govor ima en dolg naglas (*V:*) in nenaglašeno kračino (*V*). Poleg splošnoslovenskih naglasnih premikov (*zi:má < zí:ma, zlá:to → zlatô:*) je govornik izvedel tudi umik s končnega kratko naglašenega odprtega in zaprtega zloga na prednaglasno kračino (**že'na → žé:na, *ko'sa → kó:sa, *mæg'la → má:gl*a).

Med mlajše narečne premike spadajo samoglasniki, ki so prišli pod naglas po umiku naglasa s končnega zloga ('*ya:trək, 'puo:krou* 'pokrovka'; *p'le:ten, 've:sok* 'visok', *za'ma:šen; 'yo:pren* 'odprem', 'za:čnen, 'i:ma, 'jə:skat 'iskat(i)', 'kuo:sit, 'yo:vit, 'pə:rnest, (ras)'kuo:pat, 'sə:gret, 'su:šit, 'za:spat, 'mə:ncat 'mə:ncav, je 'dəržav, je 'je:mu 'imel', 'pə:stiu, 'ra:unav, san se 'u:ču, smo 'ku:pili, je po'za:bila, so 'pə:ršli; 'sə:mo 'samo'); tudi predlog potegne naglas na predhodni zlog ('*pə:rnas, 'za:vas* itd.). Premični naglasni tip je ohranjen (npr. '*mu:st mos'ta*).

2 Oblikoslovje

2.1 Samostalniki

Samostalniki srednjega spola ohranjajo prvotni spol v ednini ('*čjā:lu, č're:ivju, 'gə:rlu, 'ju:tru, ku'le:inu, 'me:istu, ne'bu:, 'ya:ku, 'rjā:bru, sto'pa:lu, u'ši:asu; 'li:ce, 'mu:rje* 'morje', '*pu:lē* 'polje', '*se:nce, 'te:ime*), prav tako v množini ('*li:ca, 'ya:kna, 'rjā:bra, sto'pa:la, u'ši:asa*), v dvojini pa so maskulinizirani (npr. '*d'va: 'ya:kna*). Dvojino uporabljajo samo za samostalnike in pridevnike moškega spola; za samostalnike in pridevnike ženskega spola kot tudi za vse glagolske oblike namesto dvojine uporabljajo množino: '*d'va: 'dja:bra 'si:na, d'va: ot'rvo:ka* toda '*d've:ī 'dja:bre 'tjā:te; d've:ī ko'zi:ce; 'mi:dva ži'vi:mo, 'vi:dva ži'vi:ste; smo se poro'či:li* 'sva se poročila'. Samostalniki ženskega spola na *-ev* so iz *u-*jevske sklanjatve prešli v *a-*jevsko (oz. iz 2. ženske sklanjatve v 1.), kar kaže na težnjo po posploševanju *a-*jevskih končnic, npr. '*b're:iskva, b'ri:tva, 'ci:arkva, pot'ku:va* 'podkev'.

Posebnosti pri sklonih: Ded m. in s. sp. na *-i* ('*b'ra:ti, 'ya:kni*); Med m. in s. sp. na *-i* ('*pər b'ra:ti, na 'njā:bi, po 'nu:si, na 'su:nci, u 'və:rtci* 'v vrtcu'); Oed ojevske sklanjatve (*-om, -em*) > *-ən* ('*səz b'ra:tən, səz st'ri:cən, səz 'gə:rlən, səz 'vra:tən* 'z vratom', '*pot ku'le:inən*); Rmn *-ov* > *-u* ('*ne:ima 'pə:rstu*); Dmn *o-*jevske sklanjatve (*-om, -em*) > *-ən* ('*b'ra:tən, 'si:nən*); Omn *o-*jevske sklanjatve (*-i*) > *-mi* ('*səz ot'ru:cmi, səz 'si:nmi, səz u'ši:əsmi*). V množini sam. m. sp. se je namesto nenaglašene končnice *-je* posplošila končnica *-i* (npr. '*b'ra:ti, s'va:ti*), naglašena končnica pa je ohranjena (npr. '*lud'jə:, las'jə:, zub'jə:*); ne poznajo podaljševanja osnove z *-ov-*,

značilne za osrednja narečja (govori gorenjske, rovtarske in dolenske narečne skupine), npr. *'si:ni, pər 'si:nix*.

Sklanjatev sam. m. sp.

ed. I *'si:n*, R *'si:na*, D *'si:ni*, T *'si:na*, M *pər 'si:ni*, O *səz 'si:nən*

mn. I *'si:ni*, R *'si:nu*, D *'si:nən*, T *'si:ne*, M *pər 'si:nix*, O *səz 'si:nmi*

dv. I *'si:na*, T *'si:na*

Sklanjatev sam. ž. sp.

ed. I *k'ra:va*, R *k'ra:ve*, D *k'ra:vi*, T *k'ra:vo*, M *pər k'ra:vi*, O *səz k'ra:vo*

dv. = mn. I *k'ra:ve*, R *k'ra:u*, D *k'ra:van*, T *k'ra:ve*, M *pər k'ra:vax*, O *səz k'ra:vami*

Sklanjatev sam. s. sp.

ed. I *uš'je:su*, R *uš'je:sa*, D *uš'je:si*, T *uš'je:su*, M *pər uš'je:si*, O *səz uš'je:sən*

dv. = mn. I *uš'je:sa*, R *uš'je:s*, D *uš'je:sən*, T *uš'je:sa*, M *uš'je:six*, O *səz uš'je:smi*

ed. I *ʔo:knu*, R *ʔo:kna*, D *ʔo:kni*, T *ʔo:knu*, M *pər ʔo:kni*, O *səz ʔo:knən*

mn. I *ʔo:kna*, R *ʔo:kən*, D *ʔo:knən*, T *ʔo:kna*, M *pər ʔo:knix*, O *səz ʔo:kni*

dv. I *ʔo:kna*, T *ʔo:kna*

2.2 Pridevnik

V pridevniški sklanjatvi imamo v rodilniku ednine moškega spola pri pripomi *-ěga* refleks *-iga* (npr. *do'le:ĩnskiga, ka'ti:əriga, 'ši:əsti'si:əzdesetiga*).

2.2 Glagol

V sedanjiški spregatvi se je (kot pri večini govorov primorske narečne skupine) atematska glagolska spregatev posplošila tudi pri tematskih glagolih; namesto *-ta, -te* imamo *-sta, -ste*: *de:ĩlaste, g'li:ədaste, g'ri:əste, 'da:ste, 'vi:diste, ži'vi:ste*. Pri glagolih, pri katerih se nedoločnik v knjižnem jeziku končuje na *-sti*, so nekatere nedoločniške oblike nastale analogično po sedanjiški obliki (npr. *'na:jdit*). Uporabljajo tudi predpreteklik, npr. *so b'li: za'če:li*. Glagoli na *-uje* imajo končaj *-eva* (*se pribli'že:va* se 'približuje se', *so razis'ke:vali, so se zadər'že:vali, se zmiš'le:va* 'si zmišljuje'). Posebnost je t. i. **zaimek za glagole** oz. vezni glagol *dati*,³ ki pa se ne pojavlja za glagoli gibanja.

A: *kaj 'pi:šeš?* 'Ali pišeš?'

B: *'ja:, 'da:n*. 'Da, pišem.'

A: *g'ri:əš u^o do'le:ne?* 'Ali greš v Dolenje?'

B: *'ja:, g'ri:ən*. 'Da, grem.'

³ Vezni glagol je v knjižni slovenščini samo *biti* v vseh funkcijah, tj. kot pomožni glagol in kot glagol obstajanja.

3 Besedje

Med prevzetimi besedami prevladujejo romanizmi, ki pa jih je v primerjavi z ostalimi primorskimi narečji precej manj: *bu'ti:ga* 'trgovina', *bu'tuo:n* 'gumb', *ca'va:te* 'copati', *fa'čo:u* 'ruta', *fe:bra* 'vročina', *fər'mi:anta* 'koruza', *kant're:ga* 'stol', *ku'ši:n* 'blazina', *mi'ze:rija* 'katastrofa', *'mu:lac* 'fant' in *'mu:la* 'dekle', *ošta'ri:ja* 'gostilna', *'pu:na* 'pest', *štu:rlō* 'nepremišljen, zaletav človek', *zer'ma:n* 'bratranec' in *zer'ma:na* 'sestrična'; *šku:re* 'polkne', *šku'ra:va* 'tema, ko se približuje nevihta', *šku:ru* 'temno'; *je pa'sa:lo* 'je šlo mimo, skozi, čez', *vse je na rika'ma:no* 'okrašeno, nakvačkan'. Vidni so tudi vplivi sosednjih čakavskih govorov, npr. *'ba:čvica* 'majhen sod', *'ča:čal'ta:ta* 'oče', *'či:zme* 'čevlji', *'ro:ba* 'perilo', *'šu:ma* 'gozd'; *'čo:rau* 'slabš. slep', *'pu:na* 'polna', *'ja:* 'jaz', *'ča:* 'tja, stran', *'ja:ku* 'zelo', *več 'že*, *i 'in*; *'xo:mo se pu:zat* 'pojdimo se sankat', *'ka:* *'ja: z'na:n* 'kaj jaz vem', *ne z'na:jo* 'ne vedo'; nekaj je tudi germanizmov (*d'ra:t* 'žica', *'fa:rba;* *'nu:cat,* *'ri:xtat*). Najdejo se tudi zanimiva hišna imena, npr. *ošta'ri:jo* (← *ošta'ri:ja* 'gostilna' ← it. *osteria*), *'do:po la'vo:re* ('po delu' ← it. *dopo lavoro*). Pri napovedovanju časa uporabljajo drugačen način od osrednjeslovenskega: namesto *ob pol desetih* rečejo npr. *ub de'vja:tix in 'po:u* (← it. *alle nove e mezzo*).

4 Besedili⁴

4.1 Cesta Dolenje–Jelšane⁵

u 'sa:mix 'ju'ša:nax je b'la: pa – mos'ta: do'le:jn'skiga 'ne:ij bə'lu:. 'ta:n pər ^{pi}:əki se je š'lu:, je še – so 'vi:dni sle'do:vi 'ce:iste, ki je š'la: po'ča:si 'd̥uo:li proti 'ja:rku, 'tə:n na prib'li:žnu 'i:stəmi 'me:isti, 'kə:mər je 'mu:st, in se je po'te:m uz'di:gənl̥u proti ^{bernar}'de:t 'g̥uo:ri, 'pu:ət, na'ra:ɯnost 'g̥uo:ri, s'ta:ra 'pu:ət u 'va:s, ki g'ri:ə 'g̥uo:ri. zg'li:ada, da je 'bi:u 'ta: 'mu:st nar'je:n 'tə:krat, 'ti:soč 'u:əsəst̥u 'ši:əsti'ši:əzdesetiga. pra'ša:ne, 'no: – ne 'bo:m 'ri:əku si'gu:rnu. ku so 'tu: rekons'tru:kcijo 'nə:rdili ve'li:ku 'ce:iste, je b'la: ve'li:ka rekons'tru:kcija 'tu:, so o'vi:ŋke 'se:kli in so š'ka:rpe 'ši:ərli i 'ka:j 'ja:s z'na:n. in ta'ku:le. in u 'va:si je š'la: 'pu:ət 'g̥uo:re x 'ci:ərkv̥i, 'ne:ij š'la: s'ku:zi 'va:s na'ra:ɯnost. u pər'vo:tni s'ta:nji. 'p̥uo:t̥le, ne z'na:n ka'ti:əriga 'le:ija, so pa nar'di:li u 'sa:mi 'va:si na'ra:ɯnost proti pokopa'li:šču. od 'se:vera proti 'ju:gu, 'no: se'da:na pa je več t'ri:əta var'ja:nta. 'ta:, ki g'ri:ə z'de:j 'd̥uo:la. 'tu: je t'ri:əta var'ja:nta, ki g'ri:ə. in 'va:s se je z'mi:əram 'd̥uo:li po'mi:kala, u'sa:ka 'ti:sta, ki je pər:r̥šla 'no:va, je š'la: 'd̥uo:li. 'ta:ku.

⁴ Po posnetkih Sabine Pugelj za knjigo Vile bile: dolina Reke od Ilirske Bistrice do Zabič in Hrušice (Pugelj 2012) zapisala Tjaša Jakop; informator Miran Udovič (roj. 1942).

⁵ Tjaša Jakop po Pugelj 2012: 302–303.

4.2 Rupa⁶

'tu: pa je p'ra:viu 'a:n, ki so 'a:ni – 'ru:sou je 'bi:u, da ka'ku: je nas'ta:la 'ru:pa. 's'vi:əta 'kata'ri:na. 'guo:ri 'na:j bi 'bi:u 'kə:t 'a:n samos'ta:n s 'ci:ərkvijo, 'tu: neka'ku: u'tə:rjenu p'ru:ti 'tu:rkəm. je b'lu: 'guo:ri 'kə:t 'a:n samos'ta:n in s 'ci:ərkvijo in 'tu: ne'ku:lku u'tə:rjenu in so 'tu:rki 'tu:, ki so z'mi:əram xo'di:li 'lje:s ne'pa:dat, so ple'ni:li, in so 'a:ni b'li:, ki so u'se: razru'si:li ob'zi:dje, so pə:ršli 'nu:ətər, so pə:ršli 'nu:ətər u' tər'd'na:vo, 'tu: 'ka:r je bə'lu:, in so u'se: po'bi:li, 'sə:mu se je 're:išiu 'a:n x'la:pəc i 'de:ikla. a x'la:pci je b'lu: i'mi:ə 'ru'pi:n. in 'pu:rtle so 'o:ni 'və:šli, so se 'duo:li nese'li:li u' 'ru:pi, 'ta:ko da je nas'ta:la 'ru:pa.

5 Zaključek

Jelšanski govor je – tako kot drugi notranjski govori – nekoč spadal v dolensko narečno skupino (tudi tu se je razvil diftong *e:ɨ*, npr. *č're:ɨvu*, *ku'le:ɨnu*, *ne've:ɨsta*, *s'le:ɨp*, *t're:ɨbux*), a je zaradi okupacije Italije ter posledično močnega stika in vpliva primorskega narečja prevzel primorske narečne značilnosti in tako danes spada v primorsko narečno skupino, čeprav ima notranjsko narečje v primerjavi z drugimi v primorski narečni skupini najmanj primorskih značilnosti.

Viri in literatura

- Benedik 1999 = Francka Benedik, *Vodnik po zbirki narečnega gradiva za Slovenski lingvistični atlas (SLA)*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 1999.
- Jakop 2000 = Tjaša Jakop, *Zapis govora kraja Jelšane po vprašalnici za SLA*, rokopis iz leta 2000, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Ljubljana.
- Logar 1959 = Tine Logar, Dialektološke študije IX: govori na Pivki 1: glasoslovje in oblikoslovje, *Razprave razreda za filološke in literarne vede SAZU 5* (1959), 7–18. (Ponatis v: Tine Logar, *Dialektološke in jezikovnogodovinske razprave*, ur. Karmen Kenda-Jež, Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 180–187.)
- Logar 1981 = Tine Logar, Izhodišni splošnoslovenski fonološki sistem, *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1981 (Posebna izdanja LV, Odjeljenje društvenih nauka 9), 29–33.
- Logar 1993 = Tine Logar, *Slovenska narečja*, Ljubljana: Mladinska knjiga, ²1993.
- Logar 1996 = Tine Logar, *Dialektološke in jezikovnogodovinske razprave*, ur. Karmen Kenda-Jež, Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 1996.

⁶ Tjaša Jakop po Pugelj 2012: 275.

- Logar – Rigler 1993 = Tine Logar – Jakob Rigler, *Karta slovenskih narečij*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1993 (zemljevid).
- Mihevc idr. 1999 = Andrej Mihevc idr., *Notranjska A–Ž: priručnik za popotnika in poslovnega človeka*, Murska Sobota: Pomurska založba, 1999.
- Pleteršnik 2006 = Maks Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar (1894–1895): transliterirana izdaja*, ur. Metka Furlan, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2006 (Slovarji).
- Pugelj 2012 = Sabina Pugelj, *Vile bile: dolina Reke od Ilirske Bistrice do Zabič in Hrušice*, Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2012 (Glasovi 41).
- Rigler 1963 = Jakob Rigler, *Južnonotranjski govori: akcent in glasoslovje govorov med Snežnikom in Slavnikom*, Ljubljana: SAZU, 1963 (Dela razreda za filološke in literarne vede 13).
- SLA 1.1 = Jožica Škofic idr., *Slovenski lingvistični atlas 1: človek (telo, bolezni, družina) 1: atlas*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011 (Jezikovni atlas).
- SLA 1.2 = Jožica Škofic idr., *Slovenski lingvistični atlas 1: človek (telo, bolezni, družina) 2: komentarji*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011 (Jezikovni atlas).
- Snoj 2009 = Marko Snój, *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*, Ljubljana: Založba Modrijan, 2009.
- Tončič Štrancar 2012 = Marija Tončič Štrancar, *Jelšanski in bistriški govor*, v: Pugelj 2012: 554–568.

The Local Dialect of Jelšane (SLA T156) in the Southernmost Area of the Inner Carniolan Dialect

Summary

The local dialect of Jelšane is part of the Inner Carniolan dialect, which is classified in the Littoral dialect group. This article presents all of the levels of this dialect: phonetics, morphology, and lexicon. This dialect has only dynamic stress, and quantitative oppositions are also absent: the stressed vowels may only be long. The system of long stressed vowels includes *i*, *i:ə*, *e:i*, *e*, *ɨe:/iä*, *ə*, *a*, *u*:/*ua*:, *o*:/*oə*, and *u*:/*ur*. The dialect has retained the soft consonants *č*, *š*, and *ñ* (e.g., *x'ci*: 'daughter', *'nu:č* 'night', *p'lu:ča* 'lungs', *g'lu:x* 'deaf', *'ka:šəl* 'cough', *'ni:va* 'arable land', and *u'nu:kiña* 'granddaughter'). Neuter nouns retain their original gender (e.g., *'čjä:lu* 'forehead', *u'si:əsu* 'ear'; *'li:ce* 'cheek'), including in the plural (e.g., *'li:ca* 'cheeks', *'ua:kna* 'windows', and *u'si:əsa* 'ears'); however, they become masculine in the dual (e.g., *d'va*: *'u*:/*okna* 'two windows'). Dual forms are only used for masculine nouns and adjectives; feminine nouns and adjectives, and all verb forms use the plural instead of the dual (e.g., *d've:i* *'du*:/*ə:bre* *x'či:əre* 'two good daughters'; *sno se poro'či:li* 'the two of us got married'). In terms of lexicon, loanwords, especially Romance vocabulary (e.g., *'pu:ña* 'fist', *zer'ma:n* 'cousin', *ca'va:te* 'slippers', *ku'si:n* 'pillow', and *bu'ti:ga* 'shop'), stand out the most.